

LA FILOZOFIO DI HOMAL PROGRESO

REZUMIS HEINZ JACOB (ANGLIA)

La ri-fasonado di la naturo esas la aspiro dil homa enti depos yarmili; quante plu la homo dominaceskas la legi naturala tante plu lu dominacos la naturo ipsa. Kom homi ni observas e probas komprenar omna manifestaji di la progreso ciencala, kom Idisti ni examenas oli e probas trovar lia direta o nedireta relati a la linguala developo di la mondo. La lingual konduto dil homaro esas manifestado tre partikulara dil progreso, trovar olua plaso e korekte interpretar futura tendenci esas spekulio extreme importanta por nia cadia aktivezi.

La chefa hipotezo di polemiko biologiala pri qua du skoli profunde varias esas ke aquirita trairi karakterala povas heredesar. La skoli esas dividita aden la Mendelan-Morganala — la biologiisti tradicionala apartenas ad ol — e la skolo di Michurin-Lisenko qua aceptas ke la chanji materiala influas la heredala qualesi. La fundamentala difero inter la du skoli esas ke la Mendel-Morganani studias la naturo tala quala ol esas, e ke la Michurin-Lisenkani probas establisar la kondicioni e legi di planti ed enti, t. e. di omna organismi vivanta, qui kontributas a developo dezirinda de la homal vidpunto, altravorte: a quala oli povus esar o developar.

La bazo di la teorii di Mendel-Morgan esas klare explikita da August Weismann qua kontestas en sua diserturi (Jena, 1904) la posibilesa di heredo di aquirita qualesi; Weismann asertas ke la serchat portanto di la heredal substanco, la kromosomi, reprezentas separita mondo, mondo nedependanta de la korpo dil organismo e di la kondicioni di la vivo. Il konkluzas ke la jermifanta plasmio di ula speco nultempe kreesas de nove, ol nur kreskas e multoplikas kontinue de un generaciono a la altra. Segun Weismann ne povas existir transformo o chanjo en la heredal substanco (nomata da Mendel la **geni*), nam ol ne developas conforme a la developo dil organismo, e ne subisas irga chanji materiala.

La Mendel-Morganana skolo, qua developis la teorii di Weismann, mantenas ke qualesi aquirita da vegetala ed animala organismi ne esas heredala. En 1945 T. H. Morgan skribis en la Enciklopedio Amerikana ke la jermifanta celuli plu tarde divenas esencala parti di la sexual organi. «Origine do li esis sendependanta de la restajo di la korpo e nulatempe esis konstitucanta parto di ol... evoluciono esas jermala e ne somatala.»*

En la sama enciklopedio skribesas da Castle pri la ciencala fundamento di la doktrino heredal: «Fakte, la gepatri ne produktas la infanto nek mem la genital celulo... la gepatri ipsa esas nur la lateral produktaĵo di fertilizit ovo (od zigoto) ek qua il naskis. La direkta produkto di la zigoto esas altra genital celuli, simila a ti de qui ol decendis. ...konseque heredo (esante la simileso inter gepatri ed infanto) dependas de la konekto inter la genital celuli qui formacis la patro e ti qui formacis la infanto, la una esante la direkta produkto di la altra. Ta principo di la kontinueso di la jermifanta substanco esas un de la fundamental principi dil doktrino heredal. Ol demonstras pro quo korpala chanĝi produktata en la patro per materiala kondicioni ed influu ne esas heredala e ne montresas en lua infanti; to esas, pro ke la filio ne esas la produkto di la patruala korpo ma nur de la jermifanta substanco quan ta korpo gastigas.»

Tale la skolo di Mendel-Morgan dividas la vivanta organismo aden du separita e separenda substanci, la mortiva korpo o somato, e la ne-mortiva heredala substanco, la jermifanta plasmato, ed ol pluse asertas ke chanĝi en la somato nule afektas la heredala plasmato.

La heredo di aquirita qualesi

La opozanta skolo reprezentata da Lamarck-Michurin-Lisenko opozas la teorio e mantenas ke qualesi di la karaktero aquirita da vegetala ed animala organismi dum lia vivo esas heredala. Segun li la studii teoriala e la experimenti praktikala di Michurin pravas ke tal influo e dependo existas; ke qualesala vario e chanĝo en la karaktero di vegetal ed animal organismi dependas de la kondicioni vivala qui afektas la vivanta korpo ed organismo dum oluo ekzisto e developo, nam vivo esas konstanta developo.

* Distingo facesas inter la *somato* = korpo subisat a morto, e la ne-mortala heredal substanco, la *germifanta plasmato*.

Segun Lisenko (Raporto ofical pri la procedi dil Lenin akademio di agrikulturala scienci en la Soviet-Unio, sesioni julio-agosto 1948), Michurin developis plu kam tri-a-cent nova plantala variuri, e multa de oli produktosis sen sexual hibrideso; li omna esas la rezultaĵo di strikte direktata selekto qua inkluzas direkto per externa influo.

La chanĝi en plantala organismi

La praktiko e la teoriala studii duktis Michurin a la konkluzo ke «esas posibla kun la interveno di la homo, koaktar irga formo en animalo o planto, chanĝar plu rapide ed en direkcion dezirinda por la homo». Esas agnoskata ke la chanĝi en organismi, od en lia separita organi o karakteri, ne sempre e ne komplete transdonesas herede a la filii, ma chanĝita jermi en nove kreita organismi sempre aparas kom rezultaĵi di la chanĝi en la korpo dil patruala organismo, kom rezultaĵo di direkta o nedirekta ago di la kondicioni vivala sur la developo dil organismi od olia separata parti. Altravorte, la organismo e la kondicioni necesa por olua vivo konstituas uneso.

Quale eventas tal chanĝi? La kauzi di chanĝo en la naturo di vivanta organismo esas chanĝo en la tipo di asimilado e dil metabolio. Exemple, la procedo di maturesko di printempala cereali ne bezonas specala kondicioni, nam normale ol aparas en temperaturi qui existas en la printempo e somero en la agri. Ma per la apliko di plu kolda temperaturi esas posibla, pos du o tri generacioni, transformi oli a vintrala cereali. Tal cereali ne povas jermifar sen basigita temperaturi. Tale, nova kondiciono esas kreita por la maturesko di cereali sen qua oli ne jermifas, nome per basigita temperaturo artificiale impozata de extere.

En la sama organismo la developo di diferanta celuli e di diferanta parti di ta celuli — la developo di individual procedi — demandas diferanta externa kondicioni, ed ica kondicioni esas asimilata en diferanta manieri. Icarelate la vorto *externa* referas a to quo esas asimilata, ed *interna* a to quo asimilas.

La vivo di organismo procedas per multa interrelatata procedi e transformi. La nutrivi qui eniras la organismo de extere subisas serio de transformi per qui oli esas asimilata de la vivanta korpo, chanĝante de externa ad interna transformi. Ta interna interchanĝi es relati metabolia inter la substanci di diversa celuli e partikuli dil korpo, nutrante oli e tale divenante

extera liarelate. Konseque la chanji en la kondicioni vivala fakte chanjas la tipo dil developo di organismi.

Se parto di organismo esas koaktata asimilar kondicioni pasable ne-kustumala por ol, e konseque chanjas relate la analoga parto en la organismo di precedinta generaciono, la substanci quin ol pasas a lua vicina celuli posible ne aceptesas da le lasta e tale ne duras lia influo en la plusa kateno existala. Naturale, existos ankore konekto inter la chanjita seccioni, nam sen tala relati la tota organismo cesus funcionar e mortus. La chanjita secciono dil organismo duros recevar nutrivi, ma ol ne sucesos transdonar olua karakteriziva substanci sole pro ke olua vicina seccioni refuzos selektar oli. Ico explikas la freque observata fenomeno ke chanjita organi, karakteri, ed altra qualesi ne aparas en la decendanti. Ma la chanjita seccioni di la korpo dil patrula organismo nun posedas nova herediveso. Ni prenez kom exemplo la ter-pomo. Chanjita tubero en terpomo generale ne povas influar chanjo heredala en ta decendanta organismi qui ne direkte genitesis da la chanjita secciono di la patrul organismo. Ma, se la chanjita parto esas separita e kreskas kom separita planto, ta lasta, generala, posedos chanjita heredal qualesi, nome ti qui karakterizis la patrula organismo.

La deskovrita legi heredala

Se ni konocas quale la heredo di organismo esas konstruktita, ni povas chanjar ol en definitiva direciono per la kreo di apta kondicioni en la oportuna instanto di la developo di olua organismo. Observo montris ke kande proprajo heredala de longe establisita esas eliminata, ol ne quik recevas ferme establisecbla nova proprajo heredal, ma maxim freque recevas organismo kun karaktero plastika, qua erste divenas ferme establisita per la plusa genito de generaciono a generaciono sub la sama kondicioni.

Heredo esas do la efekto di la koncentro de ago di cirkondanta kondicioni asimilita da la organismo en serio de precedinta generacioni.

Diferanta speci en organismi vegetala ed animala ne esas abstrakta, ma existanta parti en la generala biologiala kateno. Ed inverse vivanta naturo esas quaze la singla gradi di biologiala kateno, separita aden individuala parti di ol.

* * *

De la raporti pri ica polemiko, konduata sur la plano di la biologio vegetal ed animala, semblas evidenta ke la dukteri di Soviet-Uniono esas konvinkita ke la teorii moderna di Lisenko esas ciencale justifikebla. La probabla adopto di la Lisenko-filozofio — e ni devas ja nun egardar ol kom fundamental filozofio dil moderna Soviet-homo — chanjus la direciono di ciencala studii de fazo observala a fazo di definitiva itinerario antee fixigit.

Cadie la ciencisti nutrival spekulat pri kad la mondo povos nutrar e suportar kreskanta habitantaro homala, morghe la ciencisti divenos parto di *plano mondala por la kreo di adekvata qualesi e suficanta quanti, la ciencala aspekto di nova mondo komplete dominacota da homal inteligenteso.

Se e kande ta programo formulizesos, la importo di la «naturala konduto e la naturala karaktero» di multa problemi profunde chanjesos ne a la konstato quala esas la formi existanta, ma a la sercho por la formi maxim skopo-konforma ed utila, o quala oli povas esar por servar la homi maxime.

Cadie la filologiisti studias la linguo e literaturo moderna ed anciena, la formi «naturala» tala quala oli esas e nule regardas kom sua tasko aplikar la enorma savo ed experiento a la problemi cadiala e futura. Tamen la enfazo chanjos de pura studio ad aplikenda studio. E kun ta chanjo aparos la nova tendenco uzar ne nur la formi quale ni trovas oli, ma chanjar oli til ke oli esas maxim skopo-konforma ed en harmonio kun la generala progreso ciencala. La enfazo linguala chanjos de principi a posteriori a principi a priori en qui la naturala elementi ne desegardesos ma uzesos kom parti organala en la ri-fasonado di la komuniki internaciona e transfrontiera.

La remarki da sioro Richardson (Progreso 150, p. 7) relatanta logikala pensado e la studii di M. M. Lewis (152, p. 32) apertas tota kateno de taski studiala qui, quale ni idisti kredas, duktus a la justifiko di la maxim fundamentala principi di nia linguo: logikala konstrukto e regulozeso. Ta studio di la linguala formi aplikata ad omna scienci e la demando por la uzo logikala di formi naturala en maxim simpligita formo semblas a me la komplemento necesa sur la domeno dil linguo a la filozofio di homal progreso tante klare prizentita da la Sovietrusa ciencisto T. D. Lisenko.

NOKTO EN LA FLEGEYO KIRURGIAL

(Impresiono)

Yen jacas li, la kompatind maladi,
 Uli sen-dorma,
 Singlu en sua komfortoza lito
 Amasigita da kuseni habile adjustigit
 Sorgata da kirurgiisti (ye la nokti qui sequas operaci)
 E kontinue sorgata da flegisti
 Helpai, alejat ube necesa ed aparanta
 Omnafoye kun ta stranj, preske ne-personal, simpatio
 Qua nultempe tendencas ad lo familiara
 Ma vizas una skopo — efikiveso.
 Yen jacas li, la kompatind maladi,
 Uli sen-dorma,
 Singlu en sua apart inferno.

Tom Sweetlove

LA LATINA KOM LINGUO HELPANTA DEPOS LA MEZ-EPOKO

DA PARRY MOON E DOMINA EBERLE SPENCER

Quale ni omna savas, la ciencala mondo ulatempo posedis universal linguo, la latina. Ciencala diserturo de irga lando povis lektesar sen traduko da irga ciencisto e sen egardo di lua nacioneso. Direta komuniko, vorte o skribe, esis posibla por omna ciencisti. Por kin yarcenti tal internacioneso existis til ke, gradope, ol remplasesis per streta nacionalismo. Depos 1850 apene irga ciencala verko publikigesis en latina. Divenis la kustumo mem di la maxim mikra nazioni, expectar lia ciencisti publikigar sua studiuri en la nacionala linguo.

En la mez-epoko, latina esis la linguo kulturala tra Europa. Leonardo, skribante lua diserturo pri algebro en 1202 uzis la latina. Til 1630 latina uzesis en preske omna ciencala publikiguri, ed ulagrade mem uzesis pos 1830. En tabelo sequanta la nomi di kelka famoza fizikisti e matematikisti montresas. Importanta verko da li indikesas kun la yaro de olua publikigo. Tale la tabelo montras kande la transiro del latina a la uzo di nacionala lingui eventis. Naturale, ne eventis subita transiro del latino al nacionala lingui, la linguo uzata en ciencala diserturo

LINGUALA SUPLEMENTO

NUMERO 17 - APRIL - JUNIO 1949

(Abreviuri dil nomi dil akademiani: A = dr. Auerbach, BE = de Belie, BG = Bogard, BZ = Bozzolo, BR = dr. Brismark, C = Cornioley, E = Eriksson, J = Jacob, K = Kreis, L = dr. Laurent, M = Marcilla, O = O'Regan, R = Richardson, T = Tenfuss, V = dr. Vigh.)

*-ai/pluralo di -a, se necesa. - 4 yes, 6 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*Akheron/fluviio en Suba Mondo. - 1 yes, 7 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*aktar/nemediata verbo ek akto. - 4 yes, 7 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*akumulaciono/akumulo. - 4 yes, 7 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*alokuar/direktar la parolo ad ulu. - 5 yes, 6 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*alparia/«alpari». - 4 yes, 7 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*altrai/altri, le altra. - 4 yes, 7 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*-anco/-anteso. - 1 yes, 6 no. J: no, pos serioz reflektio. - 1 yes, 7 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*andar/irar. - 6 yes, 4 no. Mankas la voti di BR, E, T.

*angeliar/angelagar (t. e. *-iar vice -agar). - 2 yes, 7 no. A: me konkordas kun C, ke nia nuna sistemo ne es sistemo. Anke me opinionas, ke ni devas departar del nomo dil instrumento. Nia dilemo esas, ke (1) ni ne darfas derivar nemediate, (2) ni ne kustumas uzar la sama sufijo por plura senci. Se ni abandonas la duesma principo, ni povas adoptar angelo-angeliar-angelio, broso-brosiar-brosio, plugo-plugiagar-plugio ... Konfuzo kun la nuna senco di -i- semblas neprobabla. Me do propozas adoptar -iar kun la senco «uzar la instrumento indikata en la radiko» e chanjar omna radiki qui nun koaktas ni derivar la instrumento per -ilo. (Do yes.) BR, E? J: yes, se -i- definesas kom «neciencala sufijo» uzenda por direkt derivio o por ula vorti

selektenda dal akademio. *O*, *T*? – 4 yes, 7 no. Mankas 4 voti.

*angeluar/angelagar (t. e. **-uar* vice *-agar*). – 1 yes, 0 no. *A*? *BE*: la propozo da *C* uzar por ta skopo la vokalo *-u-* prizentas meaopinione la tre grava desavantajo ke tale on nulaloke obtenas formi natural. Or *C* certe devas admisar, ke es absolute necesa ke omna nova chanji devas tendencar ad igar plu natural la vorti kompleta e ke to ne es la kazo per *-u-*, ma per *-i-* (me koncedas, ne en omna apliki, ma adminime en plura kazi tipa). Por evitar irga konflikto posibla kun la nuna apliko dil sufijo *-i-*, me propozas **-ato* vice la nuna *-i-*: markezato, dukato, arki-dukato, komtato, episkopato, konsulato e. c. Por ta skopo **-ato* es adminime *DEFIS* (*F* etimologie: comté, quankam «comtat» ne ja es tote mortinta). Ka *R*? Me ne savas ta linguo. (En *R* la sufijo es *-stvo*. *C*.) Objeciono: **-ato* es anke dezinenco verbal (substantivigita pasiva participo adjektiva), ma ultre ke nula konfundo es timenda, ni havas precedento per *-ato* en la terminaro kemial. *BG*, *BZ*, *BR*, *E*? *J*: no. *K*: no. *L*, *M*, *O*, *R*, *T*, *V*? – 1 yes, 3 no. Mankas 11 voti.

*angeluso/«angelus». – 1 yes, 3 no. *A*, *BZ*, *BR*, *E*? *J*: no. *K*: no. *O*, *T*, *V*? – 1 yes, 5 no. Mankas 8 voti.

*anistar/fugigar per subita terorigo. – 1 yes, 5 no. *BZ*, *BR*, *E*? *J*: no. *K*: no, vorto ne internaciona. *O*, *R*, *T*, *V*? – 1 yes, 7 no. Mankas 7 voti.

*aniversariar/festar aniversario, nemediata deriv. – 2 yes, 4 no. *A*, *BZ*, *BR*, *E*? *J*: no. *K*: no, nenecesa. *O*, *T*, *V*? – 2 yes, 6 no. Mankas 7 voti.

*ankriar/traktar per ankro, fixigar per ankro: la navestro **ankriis* la batelo por evitar katastrofo. D verankern, E to anchor, F ancrer, I ancorare, R skrepyat' yakoryami, S anclar. – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. – 1 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*ano/adheranto: la nova movado ne ja havas multa **ani*. D anhängen, E adherent, F adhèrent, I aderente, R priverjenec, S adherente. – Propozo da ?, publikigit en LS 6 (1939), sequas l'ideo autonomigar la sufixi. *C*: no, pro ke pure teoriala konstrukturo. – 0 yes, 1 no. Voluntez sendar via voti!

*-ano/sufijo por saturita hidrokarburi. Internaciona en la kemiala terminaro. – *L* es l'autoro di ca propozo, do yes. *A*: forsan utila ed adoptenda por teknikal lexiko, ma ni ne devas havar dusencala afixi en la generala linguo. *BE*: en la kemiala

termini on ne konsiderez to kom sufijo Ido-sistemat, ma kom parto integra di vorti tote pronta. (No.) *M*: kom ciencal sufijo on darfas adoptar ol. *R*: no, pro ke ja signifikanta «membro di». – 2 yes, 2 no. Voluntez sendar via voti!

*anspekto/speco di levero por manovrar la kanoni di militonavo. F aspect. – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. – 1 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*anta/esanta (pro ke **ar/esar*): **anta* malada, lu ne povis venar. D seiend, E being, F étant, I essendo, essente, R sushchii, S estando (ger.). – Propozo da ?, publikigit en LS 6 (1939), sequas l'ideo autonomigar la sufixi. *A*: no. *BE*: repulsinda, nam *-anta* es dezinenco participal di omna verbi, ne nur dil verbo *esar*. *BG*: no. *L*: me repulsas ta formo. *M*: me ne prizas ica formo, qua mutilas la verbo *esar*. *R*: no, *esanta* esas plu klara. *C*: no, pro ke pure teoriala konstrukturo. – 0 yes, 7 no. Voluntez sendar via voti!

*antebrazo/avanbrakio: l'**antebrazo* es inter la kudo e la manuo. D vorderarm, E fore-arm, F avant-bras, I avambraccio, R predplechie, S antebrazo. – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. *C*: no, pro ke nia «avanbrakio» sat bone korespond al naturala formi; **antebrazo* hazarde kolizionus kun «ante» e «brazo»; cetera la hispana *z* ne es nia Ido-*z*. – 1 yes, 1 no. Voluntez sendar via voti!

*anteriora/antea, avana, do pri tempo e spaco: l'**anteriora* milito esis min longa. D vordere, E anterior, F antérieur, I anteriore, R perednii, S anterior. – Roze, Raporto 75: *A*: me dubitas, ka la distingo inter «avan» ed «ante» esas necesa, ma la adopto di nova adjektivi ne solvus la problemo. *BE*: nenecesa pro l'existanta derivuro «antea» segun Ido klasika. «Anterior» es vorto natural tote pronta segun la Merksemal Principo (chanjo di litero en la radiko). (Do no.) *BG*: no. *L*: me acceptas ta nova radiko. *M*: esas internaciona, do adoptinda, ma on devas konservar anke «antea» ed «avana». *R*: yes. *C*: yes, pro ke internaciona, uzebla apud «antea» ed «avana». – 4 yes, 2 no. Voluntez sendar via voti!

*antichambriar/agar per avanchambro, vartar en avanchambro. D antichambrieren. – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. – 1 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*antichambro/avanchambro: omni nerveze vartis en l'**antichambro* til l'audienco. D vorzimmer, E anteroom, anticham-

ber, F antichambre, I anticamera, R perednyaya, prikhojaya, S antesala. – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. – 1 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*anticiklono/atmosfera centro alta-presa: tandem fort *anticiklono movas su de Skandinavia vers West-Europa. D *anti*-*zyklone*, E F *anticyclone*, I *anticiclone*. – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. C: yes, pro ke tote internaciona. – 2 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*antiquara/qua relatas olda libri, graburi, imprimuri e c.: pos destruktanta milito la komerco *antiquara florifas. D *antiquarisch*, E *antiquarian*, F *antiquaire*, I *antiquario*, R *antikvarnui*, *poderjanui*, S *anticuario*. – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. – 1 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*antirino/genero dil *skrofulariacei. D *löwenmaul*, E *lion's mouth*, F *muffier*, *gueule-de-lion*, *gueule-de-loup*, I *bocca di leone*, R *l'vinui zyov*, S *antirrino* (L *antirrhinum*). – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. C: yes, ciencale, apud «leono-boko». – 2 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*antisepta/antiseptianta: l'*antisepta procedo. D *antiseptisch*, E *antiseptic*, F *antiseptique*, I *antisettico*, R *antisepticheskii*, S *antiséptico*. – Propozo da? LS 6 (1939). *BG*: no. *L*: me aceptas ta radiko analog ad *asepta* vice *antiseptiar*. *M*: sama signifiko kam *asepta* ed egale konocata, do nenecesa. (Me probable eroris en 1939, kande me skribis «*antisepta = *asepta*»). Ka ne «*asepta*» = «libera de omna septaji», dum ke «*antisepta» = «kontre la septaji», tale ke la mediko uz *antisepta moyeni por obtenar *asepta* situeso? C.) *R*: yes, ma «*asepta*» anke yes. C: yes. – 3 yes, 2 no. Voluntez sendar via voti!

*antuso/ucelo-speco. D *pieper*, F *farlouse*, pipi, pipit (L *anthus*). – *BE* es l'autoro di ca propozo, do yes. – 1 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti!

*anular/deklarar kom nevalida: la testamento *anulexis. D *annullieren*, E *to annul*, F *annuler*, I *annullare*, R *annulirovat*, S *anular*. – Roze, Raporto 75. LS 6 (1939). *BE*: yes, verbo transitiva. *BG*: yes. *L*: me aceptas ta nova radiko. *M*: adoptinda. *R*: ka nuligar ne suficas? (Voto?) C: yes, pro ke tote internaciona, apud nuligar. – 5 yes, 0 no. Voluntez sendar via voti! 1. 5. 49.

Redaktero: H. Cornioley, sekr. dil akademio, Schulweg 2, Bern, Suisia

dependis ulagrade de la grupo de lektanti a qui ol esis direktita, e la lando en qua ol editesis. Exemple, William Gilbert, *kortal* mediko di la rejino Elizabeth, skribis olua famoza diserturo pri magnetismo (1600) en la latina, ma Robert Norman, qua des-kriptis la uzo praktikala di la busolo (The newe attractive, 1581) uzis la angla.

Same, la transiro del linguo helpanta latina a la *nacionala* linguo ne eventis simultane. Exemple, Jacobi (Germania, 1804–51) skribis la maxim multa de sua importanta matematikala tezi en latina. Ma la famoza franca matematikisti uzis la franca exkluzive, du yarcenti ante Jacobi; Desargues (1593–1662), Descartes (1596–1650), de Moivre (1667–1754), Lagrange (1736–1813), Laplace (1749–1827), Cauchy (1789–1857), li omna uzis franca. Plusa exemplo esas la diserturo pri fotometric da Lambert (Germania) publikigita en latina en 1760 e la same importanta verko pri la sama temo da Bouguer (Francia) qua aparis en la sama yaro ma en la linguo matral di olua autoro.

La linguo uzita por ciencala diserturi

autoro	publikiguro	dato	linguo
ITALIA:			
Leonardo de Pisa, 1175–1250	Liber abaci	1202	latina
Galileo Galilei, 1564–1642	Saggiatore	1623	italiana
Francesco Grimaldi, 1618–1663	Physico-mathesis de lumine, coloribus, et iride	1665	latina
G. Saccheri, 1667–1723	Euclides ab omni naevo vindicatus	1733	latina
Luigi Galvani, 1737–1798	De viribus electricitatis in motu musculari commentarius	1791	latina
L. Cremona, 1830–1903	pri geometriala temi, diversa diserturi	—	italiana
FRANCIA:			
Franciscus Vieta, 1540–1603	In artem analyticam isogoge	1591	latina
Albert Girard, 1595–1632	Invention nouvelle en l'algèbre	1629	franca
Girard Desargues, 1593–1662	Brouillon project d'une atteinte aux événements des rencontres d'un cône avec un plan	1639	franca
René Descartes, 1596–1650	Discours de la méthode	1637	franca
P. de la Hire, 1640–1718	Sectiones conicae	1685	latina
G. F. A. l'Hôpital, 1661–1704	Analyse des infiniment petits	1696	franca
A. de Moivre, 1667–1754	Miscellanea analytica	1730	latina
Pierre Bouguer, 1698–1758	Traité d'optique sur la gradation de la lumière	1760	franca
A. C. Clairaut, 1713–1765	Théorie de la figure de la terre	1743	franca
J. d'Alembert, 1717–1783	Traité de dynamique	1743	franca
C. A. Coulomb, 1736–1806	Diversa diserturi	—	franca
J. L. Lagrange, 1736–1813	Mécanique analytique	1788	franca
Gaspard Monge, 1746–1818	Géométrie descriptive	1798	franca
P. S. Laplace, 1749–1827	Mécanique céleste	1799–1825	franca
A. L. Cauchy, 1789–1857	Cours d'analyse	1821	franca
J. B. J. Fourier, 1758–1830	La théorie analytique de la chaleur	1822	franca
ANGLIA:			
William Gilbert, 1540–1603	De magnete	1600	latina
John Napier, 1550–1617	Mirifici logarithmorum canonis descriptio	1614	latina

autoro	publikiguro	dato	linguo
Thomas Harriot, 1560—1621	Artis analyticae praxis	1631	latina
Francis Bacon, 1561—1626	Novum organum	1620	latina
John Wallis, 1616—1703	Arithmetica infinitorum	1655	latina
Isaac Barrow, 1630—1677	Diversa diserturi	—	latina
Robert Hooke, 1635—1703	Micrographia	1665	latina
Royal Society of London, 1662	Philosophical Transactions	1665	angla
Isaac Newton, 1642—1727	Principia	1687	latina
Brook Taylor, 1685—1731	Methodus incrementorum directa et inversa	1715	latina
Colin Maclaurin, 1698—1746	Treatise on fluxions	1742	angla
Thomas Simpson, 1710—1761	New treatise on fluxions	1737	angla
Robert Smith, ?	Compleat system of optiks	1738	angla
W. R. Hamilton, 1805—1865	Elements of quaternions	1866	angla
Arthur Cayley, 1821—1895	Diversa diserturi	—	angla
GERMANIA:			
Johann Kepler, 1571—1630	Mysterium cosmographicum	1596	latina
G. W. Leibniz, 1646—1716	De arte combinatoria	1666	latina
Berlin Akademio, 1700	Photometria	1700	latina
J. H. Lambert, 1728—1777	Diserturi til cirkume 1830	1760	latina
C. F. Gauss, 1777—1855	Plu tarde publikigita diserturi	—	latina
A. F. Möbius, 1790—1868	Diserturi	—	germana
C. G. J. Jacobi, 1804—1851	Diserturi	—	germana
ALTRA LANDI:			
Nicolaus Copernicus, Polonia, 1473—1543	De revolutionibus orbium coelestium	1543	latina
Tycho Brahe, Dania, 1546—1601	De nova stella	1573	latina
Christian Huygens, Nederlando, 1629—1695	Diversa diserturi	—	latina
Johann Bernoulli, Suisia, 1667—1748	Lectiones mathematicae de methodo integralium	1742	latina
Daniel Bernoulli, 1700—1782	Hydrodynamica	1738	latina
Leonhard Euler, Suisia, 1707—1783	700 ciencala diserturi e tezi	—	latina
Wolfgang Bolyai, Hungaria, 1775—1856	Diserturi	—	latina
P. L. Tchebychef, Rusia, 1821—1894	Diserturi	—	franca

On inferas la sequanta fakti de ica tabelo: (1) Ciencisti en omna europana landi uzis la latina ante cirkume la yaro 1630; (2) praktikale on cesis uzar la latina por ciencala diserturi pos 1850; (3) La transiro de latina a la nacionala lingui eventis ye diferanta tempi en diferanta landi. Ol eventis unesme en Francia e laste en Germanio. La dati esas por Francia cirkume 1630, por Anglia cirkume 1700, por Germanio cirkume 1830.

Se internacia linguo esas dezirinda por cienco, pro quo on abandonis la latina pos ke ol uzesis dum plura yarcenti? La kauzo dil chanjo trovas en la ondo dil humanismo qua iris tra Europa. La special privileji dil aristokrata klaso abolisesis e demokratia yuri augmentis per la kreskanta lukto di la ordinara homo. Ta ideo forte sentesis da la progresema Galileo, qua skribis sua ciencala diserturi en la linguo di la popolo. La chanjo en Italia ne eventis til plu tarde, precipue pro la influo dil eklezio.

La sento kreskis ke la rezultaji di ciencala studio ne devus

esar sole la proprieto dil eruditi ma devus skribesar en linguo komprenata da la ordinara homo. Potenta instrumento en ta chanjo esis la establis dil nacionala akademii. La Franca akademio fondesis en 1666. Ol uzis la franca linguo. La Royal Society of London fondesis en 1662 ed olua *Philosophical Transactions* publikigesis en angla depos 1665. Ma la Berlin Akademio (1700) uzis dum multa yari la latina.

Latina mortis kom ciencala linguo. Ol posedas omna la desfacilaji di moderna rasala lingui, e pluse gramatikala komplezo qua abolisesis depos longe en la moderna lingui. Pluse, klasika latina kareas milii de teknikala termini qui esas necesa en la scienco ed tekniko. Quo esas necesa por la mondo esas universal, helpanta linguo qua povas lernesar da omnu, irgaloke, en minimo de tempo.

DE MONDOLINGUALA NOTOLIBRETO

Dro M. Follick, membro dil Parlamento Britaniana en qua il reprezentas Loughborough, propozis chanjo dil lego autorajura tale ke il koaktus omna autori uzar espelo «racionoza» dil Angla linguo. Segun ilua opinio, tala espelala reformo igus Angla la monolinguala generale acceptata. Esas fakto ke prezente la Angla linguo uzesas maxim vaste por internacia skopi ed havas vera chanco divenar linguo helpanta ma, il argumentas, olua espelo esas tro kaosatra e desfacila mem por angli. La fakti esas nekontestebla, ma la propozo di dro Follick esas tante stranja, ke tre probable li nulatempe acceptesos. Yen mikra exemplo:

Anciena espelo

They promise to improve the economic position of the countries which under pressure of the dollar policy are getting increasingly involved in fresh economic difficulties.

«Racionoza» espelo

Dhei promis tw imprwv dhe ekonomik posishun ov dhe kuntriis huich under preshur of dhe dolar polisi ar getting inkriisngli involved in fresh ekonomik difikultiis.

Ta propozo ne visas simplifikar la principi pronuncala e trovar racionoza bazo por fonetikala ortografio, ma sklavatre imitas la existanta pronunco til ke oli komplete destruktas la vidata imajo di la stranjera vorti Latin-origina en angla. Esas tre probable ke la espelo e dil angla e di altra lingui pazope simplifikesos, e ni Idisti salutes tal developo, ma la fosiligo di la ne-

skribita acenti dil angla linguo da dro Follick igas ridinda ed ilua propozi ed omna probi tushar la fundamento dil «naturala» lingui.

* * *

Ni grave erorus se ni expektus ke la mondo facile aceptos la teorii di Lisenko, e same se ni pensus ke la filologiisti facile okupos su pri la ideo di konstruktita linguo logikala. La du mondo-militi, e la kreskanta antagonismi inter diversa sistemi guverneriala, ne nur plu-lentigis ma preske haltis la progreso vers la adopto di duesma linguo helpanta. Ni esas la testi pri ke anciena idei chanjas maxim lente; oli permanas e divenas prejudiki apene sukusebla. Cadie me esas konvinkita ke mondo-linguo helpanta ne vinkos per la propagal ensforci di olua adheranti ma nur per la forte sentata bezono por ol en ciencala, edukala, e sociala kunlaboro internaciona, se e kande ol esas dezirata da omna nacioni.

* * *

En dek-e-du pagina artiklo «Lingui por cienco» publikigata en *Journal of the Franklin Institute*, dri Parry Moon e D. E. Spencer donis tabelo de verki ciencala, publikigata inter la yari 1202 til 1738, qui publikigesis en la lingui latina, italiana, franca, angla e kelka altri. Ta tabelo klare demonstras la karaktero helpolinguala di la latina ed esas util fortigo di nia argumento por la bezono di komuna linguo por cienco. La autori afable grantis permiso rezumar lia artiklo en Progreso, qua aparas sub la titulo LA LATINA KOM LINGUO HELPANTA DEPOS LA MEZEPOKO.

BIBLIOGRAFIO

Languages for Science da Parry Moon & Domina Eberle Spencer, 12-pagina diserturo pri la neceso di L. I. por cienco.

A Simplified German da David Evans, 104 pagini. La autoro deskriptas ta libreto kom formo propozita di Pidgin-Germana, simplifikante la gramatiko, qua devas servar kom introdukto ad korekta Germana.

Gramatica d'Auxil, Lingua Auxiliar Schematico-Natural da Fr. Honoré e A. de Belie; Veka, Lippenslaan 68, Knokke, Belgia. 40 pag. Gramatiko, listo de afixi, e tradukuro di MIL VORTI IDO adjuntita sen permiso o menciono dil autoro.

Idisto Katolika, red. E. Bogard, menciono dil Ido-Ido lexiko da M. Pesch.

Periodal-Informilo, nri 82—87; *Sempre Ido* da P. Marcilla, Akademio Idista Nacionala da J. Laurent, Mea vojajo a Tahiti da Henry Vinez, ed c.

† Josef Baller

† P. Wegman

Ni regretas anunciar la morto di du Ido-pioniri devota a nia ideo, sioro Josef Baller de Wien, e sioro P. Wegman de Enschede, Nederlando. Amba samideani esis reprezentieri di Progreso en lia respektiva lando e laboris dum longa yari por nia linguo.

Sro Josef Baller (naskis 16-a marto 1863, mortis 1-a aprilo 1949) esis docisto e kom tala propagis Ido chefe inter la instruktistaro di sua lando. Malgre ke il perdis sua hemo e biblioteko en 1945, il redaktis broshuro pri la L. I. en 1947 en lua alta evo.

Sro P. Wegman mortis ye la 26-a februaro 1949 en evo de 76 yari. Dum cirkume quaradek yari il donis sua tota energio a la ideo di L. I., il redaktis lernili e multaspeca propagili e sempre sustenis nia movado ed en Nederlando ed en olua internaciona organizo.

La Ido-movado perdas du fervoroza e diligenta amiki e propageri, qui ne vidis la realigo di la revo pri komuna linguo helpanta. Restas a ni, la plu yuna generaciono, durar la laboro por ideo qua nulatempe povas perisar.

Paco a nia amiki ed al pioniri unesma di la linguo helpanta!

La Sueda Idisto, nro 1-1949, red. Nils Strandquist, Stockholm. Historiala fragmenti, kroniko, ed altra artikli en Sueda ed Ido.

Ido-Letro, nri 1—2, 1949, red. Tom Lang. Propagiva texti, recens, raporti, e literaturaji bone tradukita aden Ido.

Ido-Infomilo dil Franca Idisti, red. Ed. Waterkotte, 2 rue des clefs, Colmar, Ht. Rhin. Informi ed organizal propozi.

Nia Movado, red. B. C. Sexton, propagilo okpagina en Angla por Ido.

OFICAL INFORMI

Kaso-raporto pri 1948

	Revenui	Spensi
Membro-kontributi, aboni e sustenanta pagi ricevita dum 1948	sfr. 2790.65	
Spensi imprimigo e dissendo Progreso		sfr. 1648.85
Spensi komitatata ed edito di Ido-kroniko		sfr. 420.65
Spensi diversa (libri por ri-vendo)		sfr. 62.80
Konto-movo dum 1948	sfr. 2790.65	sfr. 2132.30
Saldo aktiva ye la 31. 12. 47	sfr. 947.90	sfr. 1606.25
Saldo aktiva ye la 31. 12. 48	sfr. 3738.55	sfr. 3738.55
Havajo-pruvo: Konti kuranta		sfr. 989.40
Postcheko-konto		sfr. 222.95
Banko (S. B. S.)		sfr. 393.90
entota havajo ye la 31. 12. 48 (videz supre)		sfr. 1606.25

Raporto dil kaso-revizieri: La signatinta konto-revizieri kontrolis detaloze la konti dil ULI en 1948, komparis la registragi kun la pruvili e trovis omno en bon ordino.

Li propozas aceptar ta konto-raporto, descharjar la kasero de la responsivo e dankar lu pro la laboro konciencoza.

Bern, 10. februaro 1949.

J. Kleiner

W. Karlen

Spontana kontributi e subvencioni ricevita

Sno. Morris sh. 16.—; Auerbach Lstg. 3.—; Biddle sh. 16.—; O'Regan sh. 6.—; Chalon bfrs. 170.—; Kockaert bfrs. 70.—; Trouchau bfrs. 70.—; de Belie bfrs. 70.—; Papillon bfrs. 70.—; Bologne bfrs. 20.—; Bernard-Lemmer bfrs. 170.— D. Richard frs. 200.—; Ido-societo Bern sfr. 50.—.

Kordiala danko ad omna donaceri!

La kasero: J. Kreis

La statuti di ULI ri-imprimesis danke la helpo di nia chekoslovakana samideano Novy. Exempleri povas demandesar che la kasero.

Elekti: La D.K. di ULI e l'Akademio rielektesos konforme al paragrafo 19 dil statuti por 3 yari en decembro 1949. Omna membri dil Unio qui pagis sua kontributajo por 1949 es voto-yurizita. La listo dil kandidati dissendos ad omna membri.

Diplomizita Ido-doceri: La diploma di doco grantesis a sioro Henk Bijlsma, Nederlando. — Al listo dil diplomiziti es adjuntenda O. Bettoni, 22, rue Mozart, Vitry (Seine), Francia.